

FRANZ DIRLMEIER, *Das serbokroatische Heldenlied und Homer*, Sitzungsberichte der Heidelberger Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Klasse, Jahrgang 1971, 1. Abhandlung, Heidelberg 1971, Winter, 39 str.

Nije nimalo slučajno što Dirlmeierova rasprava započinje spominjanjem dostignuća homerske analitičke kritike koja je ponikla i osobito cvjetala u Njemačkoj i zemljama njemačkog govornog područja, te se kao njezini najugledniji i osobito zaslužni poslijeratni predstavnici nabrajaju Schadewaldt, Reinhardt, von der Mühl i Theiler, svi manje ili više tradicionalistički orijentirani pristaše kompromitirane Schichtenanalyse. Rezultati te kritike, priznaje Dirlmeier, bili su „... naturgemäß widersprüchlich“ (str. 7), ali on njihovu metodu opravdava citiranjem Wilamowitza koji je jednom rekao da je ipak dopušteno „sich an die Griechen zu halten und über Griechisches griechisch zu denken“ („Der Glaube der Hellenen I“, str. 10), — tipična zakašnjenja pozitivistička maksima: stvar je, naime, po sebi nemoguća, jer kad bismo bili u stanju „über Griechisches griechisch zu denken“, onda bi sva, a ne samo homerska kritika, bila suvišna.

Dalje se spominju rezultati novije prednjoazijske arheologije koja je, misli autor, značajno unaprijedila naše razumijevanje Homera. To je opet značajno za pozitivističku metodologiju: neliterarni, povijesni podaci važniji su od literarnih, u ovom slučaju od komparativnog proučavanja Homera.

Ostatak rasprave posvećen je razmatranju korisnosti Parryjeva rada, odnosno točnije: u čemu može usporedba s balkanskom epikom (koju Dirlmeier neprecizno naziva „srpskom“, a ovu zapravo reducira samo na kosovski ciklus) biti korisna za homerologa i njegov rad.

Da bi ublažio očekivano negodovanje tradicionalnih homerologa zbog same usporedbe Homera s anonimnim balkanskim pjevačima, podsjeća Dirlmeier na Herdera, Goethea i „Hasanaginicu“. Ali unatoč tome što on ne šteti na pohvalama kad govori o „srpskoj“ epici, ipak je jasno da je za njega ona ne samo vrlo daleka „... von der Zerrissenheit westlicher Subjektivismen...“ nego i da nam njezino proučavanje ništa bitno novo o Homeru reći ne može. Štoviše, autor misli da je uspoređivanje tih dviju epskih tradicija neumjesno ako ni zbog čega drugog, a ono zbog ogromne razlike u kvaliteti koju on misli da može ustanoviti između njih.

Jasno je da autor s takvim pogledima ne može osjećati naklonost prema radu „škole usmene poezije“. Razumljivo je stoga što on među njezine najznačajnije predstavnike ubraja uz Parryja i Lorda Adama Parryja, nedavno poginula sina Milmanovog, profesora u Yaleu, koji je zajedno sa svojom suprugom Ann R. Amory Parry, koja je također bila profesorica grčkog u Yaleu i poginula u istoj saobraćajnoj nesreći sa suprugom, te donekle s G. S. Kirkom, nekoć profesorom na istom sveučilištu a danas Regius profesorom u Cambridgeu činio grupu parryjevskih „revizionista“ koji su se u određenoj mjeri distancirali od radikalnih pogleda Milmana Parryja, Lorda, Notopoulosa i još nekih. Adam je osobito rado, s pozicija neke estetičističke obrane Homerove pjesničke veličine, kritizirao, često dosta plitko, postavke svog oca. Očito je da Dirlmeier najviše simpatija osjeća baš za Adama, koga smatra visoko nadarenim i misli da njegovi radovi mogu otvoriti novu epohu homerske kritike. To može biti donekle opravdano kad se spominje predgovor što ga je Adam napisao za sabrana djela svog oca, izdana nedavno u Engleskoj, ali to nikako ne može biti opravdano kad Dirlmeier hvali Adamov članak „Have we Homer's Iliad“ u XX svesku Yale Classical Studies (posvećenu Homeru), tekst koji je drugdje vrlo nepovoljno ocjenjivan zbog obilja naivnih i netočnih, ali apodiktički izrečenih tvrdnji, pa je doživio negativne recenzije i opravdanu repliku A. B. Lorda (Homer as oral poet, HSCP 72, 1967/68). Ovu posljednju Dirlmeier spominje, ali bez ulaženja u meritum stvari. On radije citira ovakvu rečenicu iz Adamova predgovora za „The Making of Homeric Verse: Collected Papers of Milman Parry“: „... his (tj. Milmanov) work has suffered from the attempt to make it (tj. teoriju o usmenom karakteru) an exclusive key to the understanding of the epic...“ (str. LXI). Nema sumnje da je Milman Parry u zanosu otkrivača ponekad išao predaleko, ali njegov rad zaslužuje ipak dobronamjerniju ocjenu.

Da bi pokazao da je usporedba Homera sa „srpskom“ epikom neumjesna, služi se Dirlmeier poznatom aporijom parryjevaca: nije jasno kad je i kako došlo do toga da su pjesme, koje su, kako se pretpostavlja, nastale usmenim putem, bile

fiksirane pismom. Dirlmeier ima vrlo loše mišljenje o umijeću, pa čak i o versifikatorskoj vještini naših pjevača i odbacuje protuprimjer Avde Međedovića, pa drži da zbog veličine, kompozicionih finesa, unakrsnih referencija, metričkog savršenstva (!), a osobito zbog umjetničke kvalitete homerska poezija nužno pretpostavlja i neku upotrebu pisma pri nastanku. Isključuje mogućnost nastanka improvizacijom ex tempore.

Svoje zaključke formulira on ovako:

1. balkanska nam epika omogućuje bolje razumijevanje fenomena formulaičnost koju ne smijemo ocjenjivati kao estetski nedostatak pjesme,
2. ona ipak ne rješava problem postanka homerskih epova jer su pjesme nastale na Balkanu mnogo kraće i „manje rafinirane“,
3. postanak Ilijade i Odiseje nezamisliv je bez upotrebe pisma, i
4. kompoziciono i idejno jedinstvo epova pretpostavlja jednog (ili po jednog) autora.

Dirlmeierova argumentacija niti je nova niti je uvjerljiva. Osobito to vrijedi za znameniti „argumentum ex qualitate“ koji je danas u redovima Parryjevih protivnika toliko čest da zaslužuje opširniji osvrt (isp. npr. Ann R. Amory u *Class. Quarterly*). Zaključivanja te vrste isto su tako besmislena kao kad bismo tvrdili da je nemoguće da isti zakoni građevinske statike vrijede za katedralu u Kölnu i za žutu kurinu na uglu N-te ulice, i to zato jer je katedrala u umjetničkom pogledu daleko značajnije djelo. Tu se radi o logički neispravnom zaključivanju: miješaju se razine raspravljavanja i o pitanjima književne teorije izriče se sud na temelju subjektivnog kritičkog doživljaja. Dirlmeier postupa upravo na taj način. On raspravlja o pjesmi „Smrt majke Jugovića“, pa spominje brojna ponavljana koja su, kako znamo, vrlo karakteristična i za Homera, a i za usmenu poeziju uopće. I sad kaže: „Dieses (tj. ponavljanje) aber ist nicht raffiniert angewandte Kunst, sondern echte Naivität, wofür wir andererseits sagen müssen Kunstlosigkeit, oder vielleicht auch 'Natur'.“ (str. 29). Ovdje izraz 'Natur', a pogotovo 'Kunstlosigkeit' ima izrazito derogatoran prizvuk. Vidi se to i iz daljeg teksta: čak i kad bi se htjela „Smrt majke Jugovića“ prevesti na homerski grčki, nedostajao bi homerski „Klang“. Zato treba priznati da ponavljanje nije samo ponavljanje. I grčki je ep silno jednostavan, ali to je „zur Kunst gewordene Natur“, dok u srpskoj poeziji postoji „Natur“, ali nemamo „Hochkunst“. Sve bez ikakve solidne materijalne argumentacije, bez traga ma čega što bi se moglo smatrati bar kakvim opipljivim dokazom. I na kraju zaključak: „Damit aber ist die Wertbarkeit des serbischen Heldenliedes für Einsichten in das Griechische stark eingeschränkt und diese Einsicht scheint auch in Amerika an Boden zu gewinnen,“ što se potvrđuje jedino upućivanjem na spomenuti članak Adama Parryja, a to je ne samo neispravno nego i nekorektno, jer sugerira krivu sliku o stvarnom stanju u američkoj homerologiji.

Da pri svojim jednačenjima „Homer = Kunst“ i „Serbisches Heldenlied = Natur / Kunstlosigkeit“ Dirlmeier prvenstveno misli baš na razliku u kvalitetu, a ne možda na neku artifičijelnost u prvom a izvornu naivnost u drugom slučaju, vidi se iz slijedećeg primjera. Lord je u svojoj knjizi spomenuo da su u vrijeme punog cvata balkanske epike pjesme počinjale obično otprilike ovako: „U davno doba kad je vladao silni Sulejman. . .“, dok im je sada početak 'prozaičan': „U krvavoj godini 1914., dana 6. kolovoza, u Austriji i Njemačkoj digao se silan metež...“ Lord o tome govori u vezi s raspadom epske tradicije koja je nagrizena modernim mentalitetom. Dirlmeier, naprotiv, misli da se time postavlja pitanje kvalitativne razlike „und diese halte ich allerdings für die Kaldinalfrage“ (str. 22). Na drugom mjestu (str. 33) s odobravanjem navodi se protivljenje Ann Amory Parry Lordovu uspoređivanju „srpske“ formule „Pak mu poče tiho govoriti“ s grčkom „καί μιν φωνήσας ἔπεα πτερόεντα προσηύδα“ i ponavlja se njezin zaključak: „The crucial difference is that of quality“ (Homer as artist, *Class. Quarterly* 65, 1971, str. 14). Ni Dirlmeier ni gdja Parry ne vide da oni i Lord govore o dvije posve različite, ontološki nespojive stvari: Lord govori o tehničkoj strani usmene poezije, oni o umjetničkom dojmju. Bez obzira kakav bio estetski sud o tim dvjema formulama, rasprava o njemu ne ulazi u nauku o književnosti, ona je za egzaktno proučavanje književnosti besmislena. Zato Lord dobro opaža da je interpretacija Amoryjeve subjektivna, dok je njegova objektivna, što se može potpuno prihvatiti ako se tim epitetima ne pridaje vrijednosni prizvuk. Kraće i točnije mogli bismo reći: Lord govori o književnoteoretskom, gdja Amory i

Dirlmeier o književnokritičkom problemu. Na odgovarajućim razinama obje strane mogu biti u pravu, ali je razumljivo da je polemika među njima razgovor gluhih.

Bez obzira što se Dirlmeier trudi da ne povrijedi, kako sam kaže, „ponosne Srbe“, on ponekad o Balkanu piše kao o nekom perifernom području evropske kulture, gotovo kao o Divljem zapadu. Deplasirano je njegovo spekuliranje o tobožnjoj netalentiranosti Južnih Slavena za likovno izražavanje — u svim likovnim umjetničkim spomenicima nalazi on oponašanje Bizanta (Meštrović!). A posve je nerazumljivo odakle mu podaci da i danas „prosvijećeni Beograđani i dame s visokim petama hodočaste na Kosovo polje“ koje je za njih „nacionalni spomenik“ i da nisu spokojni dok ne stignu do hotela u Prištini (str. 13—14)! Ovdje se i opet javlja poznato krivo uverenje nedovoljno upućenih stranih autora koji drže da je Kosovo odlučilo sudbinom Srbije. Znamo iz povijesti da je bitka na Marici bila od daleko većeg značenja. A pripisivanje „Srbima“ nekog primitivnog misticizma u skladu je s Dirlmeierovim uvjerenjem da je za postojanje usmene epike nužna cjelovita slika svijeta („homogene Weltanschauung“, str. 15). Vrlo je problematično koliko je takva postojala u Srednjem vijeku kod balkanskih naroda. U tom smislu tumači autor i funkciju formule: ona je „eine willkommene Bestätigung der ihnen (tj. pjevaču i slušaocima) bekannten Welt“ (str. 15). Mnogo se boljim čini rješenje Svetozara Petrovića koji drži da formule samo treba da označe šavove kompozicije u pjesmi.

Dirlmeier prebrzo izjednačava svu balkansku epiku sa srpskom (i sam naslov rasprave vara: ne govori se ni o hrvatskoj, ni o - po Schmausu vrlo značajnoj - muslimanskoj, a pogotovo ne o bugarskoj ili albanskoj epici. Pa i ovu svodi autor samo na pjesme kosovskog ciklusa. Zato kod njega nalazimo generalizacije (npr. o glavnom junaku, o natprirodnom elementu u pjesmi itd.) koje možda vrijede za pjesme tog ciklusa, ali nikako za ostale ne manje brojne i značajne. Očito je da autor nedovoljno poznaje radove slavista (Murka, Schmausa).

Čini se da Dirlmeier vlada našim jezikom. Toliko je nerazumljivije kad tvrdi da se iz same pjesme „Smrt majke Jugovića“ ne vidi da li je Jug-Bogdan otac ili možda samo pratilac devetoro braće (to je njemu također nedostatak pjesme!). Svakome tko zna tvorbu patronimika u srpskohrvatskom nikakve dodatne obavijesti nisu potrebne. Ime sinova navodi on u svim padežima u obliku „Jugoviće“, što se ne može razumjeti niti kao posljedica utjecaja njemačke imenske sklonidbe. Za cara Dušana kaže da se zvao prvim imenom „Stjepan“.

Ne znam zašto autor misli da kod Slavena tužaljka može biti samo zbornska, pa je to njemu razlog što Majka ne daje glasa od sebe. Time se ozbiljno osakaćuje umjetnički dojam pjesme. Dirlmeier ima i izrazito nepovoljno mišljenje o versifikatorskim sposobnostima naših pjevača (str.22), ali za to ne navodi nikakve argumente (a zaboravlja koliko metričkih nepravilnosti nalazimo i kod Homera).

U raspravi nisam zapazio tiskarskih grešaka.

Dirlmeierov rad pokazuje teškoće koje imaju stariji homerolozi, odrasli u drugoj klimi, da se adaptiraju na modernije i nesumnjivo plodnije pravce homerske kritike. On je, nažalost, u velikoj mjeri odraz općeg stava znatnog broja njemačkih grecista prema suvremenim strujanjima ne samo u proučavanju Homera nego i u teoriji književnosti.

Z. Dukat, Zagreb

ČETVRTI SEMINAR MEĐUNARODNOG DRUŠTVA ZA HOMERSKE STUDIJE, Atena 9. i 10. kolovoza 1974.

Međunarodno društvo za homerske studije (International Society for Homeric Studies) osnovano je na poticaj atenskog pravnika i publicista Eleftherios Mamonasa ljeti 1969, tri godine nakon Grčkog društva za homerske studije s kojim od početka usko surađuje. Svrha mu je promicanje zanimanja i potpomaganje proučavanje homerskih epova. U tu svrhu, uz ostalo, Društvo svake godine u ljetnim mjesecima organizira trodnevni program koji se sastoji od međunarodnih znanstvenih seminara, simpozija i posjeta mjestima vezanim uz homerske epove. Od ove godine, u suradnji s nekim sveučilištima izvan Grčke (osobito Aleksandrijskim), društvo namjerava organizirati i zimske seminara.